

АРХЕОЛОГІЯ

УДК 904 : 001.89 (477) «6343»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.4\(32\).459](https://doi.org/10.33782/eminak2020.4(32).459)

ТРИПІЛЬСЬКЕ ПОСЕЛЕННЯ КРАСНОСТАВКА: ДО ІСТОРІЇ ВІДКРИТТЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Марія Рогожа

Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини (Умань, Україна)

e-mail: rohozhamm@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9545-830X>

Статтю охоплено, окреслено та проаналізовано період історії виявлення й вивчення українськими археологами трипільського поселення Красноставка від 20-х і до кінця 1980-х рр. Вказано причини надання йому статусу епонімного як явища із вперше виявленими ознаками, пізніше підтверджених знахідками в інших трипільських поселеннях. Визначено пріоритети окремих археологів щодо їхнього особистого внеску до вивчення виявлених знахідок. Підкреслено поступальність дослідницького процесу та приростання знань про епонімне трипільське поселення Красноставка. Вказано тяглість значення феномену «трипільська культура» у сучасних трипільських дослідженнях.

Ключові слова: археологія, Красноставка, трипільська культура, енеоліт, історія археології, археологічні дослідження

Вступ. Феномен трипільських поселень, що виникли й існували на території України впродовж VI-III тис. до н.е., продовжує залишатись достатньо вагомим соціокультурним простором, водночас – об'єктом постійної уваги щодо його подальшого вивчення, осмислення, інтерпретації й оприлюднення результатів.

Трипільське поселення Красноставка, перша згадка про його розвідування припала на 1927 р., зайняло належне йому місце в історії археологічних досліджень території між Південним Бугом і Дніпром. Значення його відкриття, тривалість періоду ведення дослідницьких розкопок, обсяги одержаних результатів, їх опис і класифікація, імпорт кераміки з поселень інших культур, нарешті – означення його епонімним, – виокремило поселення із загалу. Крім археологічного, не менш цікавим сприйнято людиноцентричний аспект, наповнення дослідницького процесу долями археологів, їхніми думками, судженнями стосовно знахідок, пропонованими узагальненнями та теоріями щодо виявленого. Нарешті – остаточне вирішення питання про походження трипільців, їх генезису на основі наявного генетичного матеріалу, – бачиться перспективою майбутніх досліджень.

Короткий огляд питання. Тяглість археологічних досліджень трипільського поселення Красноставка склала майже 50 років з перервами об'єктивного характеру. Потрібно зазначити, що виявили поселення Красноставка працівники Уманського

краєзнавчого музею М.К. Якимович і Б.П. Безвенглінський у 1927 р.¹ Останній у 1928 р. самостійно зробив розвідувальні шурфи на території цього поселення, окреслюючи, серед іншого, його площу. У подальшому на поселенні Є.Ю. Кричевський досліджував трипільські площадки, що з часом науковцями стали інтерпретуватися як рештки трипільських будівель². Нарешті, в 1957 р. Т.Д. Белановська опублікувала узагальнюючу статтю щодо трипільського поселення Красноставка³. Стаття стала, на наш погляд, певним підсумком 30-річного вивчення трипільського поселення Красноставка.

Наступний етап розпочався діяльністю Правобережної первісної експедиції в 1969-1988 рр. під егідою Інституту археології АН УРСР. Вона, на думку автора, достатньо ґрунтовно вивчила археологічний матеріал, здобутий з 30-ти поселень, сформувавши розширений локус східнотрипільської культури з її відмінностями. Правда, поза межами практично всіх результатів дослідження залишався власне процес історії вивчення, наповнення його діяльністю вчених-археологів, що вбачається важливою складовою цілісного сприйняття феномену трипільської культури.

Мета й основні завдання статті. Виокремлення із загального масиву знань даних про розвиток досліджень поселення трипільської культури Красноставка – становить загальну мету запропонованої роботи. Водночас, для цього необхідно вирішити завдання щодо наповнення змісту статті відомостями археологічного контексту, зокрема щодо тягlosti процесу відкриття поселення, вивчення знайдених артефактів, їх систематизації за певними ознаками. Не менш важливим сприйнято людиноцентричний аспект, оскільки дослідницька робота археологів тривала у відповідному часові соціокультурному просторі, що, на нашу думку, істотно впливало на перебіг вивчення цілісного комплексу артефактів з трипільського поселення Красноставка, їх інтерпретацію й оприлюднення.

Виклад основного змісту. Людство постійно озирається на своє минуле, вбачаючи в цьому причинно-наслідковий зв'язок феномену тягlosti свого існування, водночас, і запоруку майбутнього через пам'ять про минувшину. Озираючись, шукає значиме у його матеріальному субстраті, виявлене – оцінює. Оцінивши – осмислює й оприлюднює результати.

Культура оприлюднення знайденого, система оціночних суджень стосовно нього, як і культура пошуку, мають свою, порівняно давню, традицію. Пошук і віднайдення старожитностей у конкретному розумінні нами сприйнято двояко. По-перше, процес пошуку в минулому є свідченням певного рівня духовної культури та матеріальних можливостей людської спільноти в його постійному розвитку, водночас, у структурі суспільного розвитку об'єктивно виокремилася група людей, здатних виконати такий пошук. По-друге, виникла й існувала (та продовжує існувати!) суспільна група, здатна матеріально та фінансово забезпечити процес пошуку. Розуміння цих двох взаємопов'язаних передумов неминуче ставило суспільну думку перед необхідністю організації та початку ведення пошуків матеріальних артефактів, котрі могли підтвердити тривалість існування виду *Homo sapiens* у часово-просторовому континумі України.

¹ Енциклопедія Трипільської цивілізації: в 2 т. Голова редкол. Л.М. Новохатько. Київ: ТОВ «Укрполіграфмедіа», 2004. Т. 2. Київ, 2004. С. 262.

² Ibid. С. 262.

³ Белановская Т.Д. Трипольское поселение Красноставка. *Краткие сообщения Института истории материальной культуры (КСИИМК)* (Москва-Ленинград). 1957. Вып. 69. С. 31-39.

Спочатку пошук і віднайдення матеріальних артефактів, виходячи з марксистського тлумачення природи та буття людини, відносили до сфери історії матеріальної культури, істотною мірою політизуючи поле досліджень. Однак, розуміючи тяглість явища, давність утворення матеріальних артефактів, а пізніше – цілих комплексів їхнього знаходження – прийшли до природовідповідного тлумачення, головне, – виникнення терміну, котрий все пояснює цілісно. Мова про тлумачення історії людини за матеріальними залишками її діяльності, давністю їх у часі. А змінюваність їх виражена досить переконливо, відповідно – археологія стала окремою наукою, що «...покликана вивчати стародавні побут і культуру людського суспільства на підставі речових пам'яток минулого, добутих в результаті розкопок»⁴. Як наука, вона пройшла через періоди виникнення, становлення, а розвиток передбачав не тільки поступ вперед, але й розгалужування за напрямками досліджень, головне – наповнювалася іменами людей, її творців і вчених – послідовників першовідкривачів, учителів як творців наукових шкіл.

Розвиваючись у часово-просторовому континуумі, археологія неминуче розширювала територію локусів пошуку, обґрунтовано використовуючи досвід відкриття та вивчення неолітичного поселення в околицях с. Трипілля на березі Дніпра. З часом виявилось, що існуючі на просторах Середнього Подніпров'я, між Дніпром і Південним Бугом, поселення, подібні до розкопаного археологом В.В. Хвойкою (1850-1914) поблизу с. Трипілля⁵. Зрозуміло, що пріоритетність всього комплексу матеріальних знахідок, їх значимість для науки дала всі підстави назвати поселення трипільським. Знайдений, вивчений і систематизований відповідним чином комплекс археологічних артефактів сформував уявлення про соціокультурний феномен – поселення трипільської культури. Принагідно зазначимо, що термін набув право громадянства у науці від 1901 р.

Відомо, що жителі с. Красноставка, котре своїми землями з'єднує п'ять районів (Уманський, Христинівський, Монастирищенський, Жашківський і Маньківський) у південно-західну частину Черкаської області, здавна відшукували на окремих частинах полів різні уламки кераміки, незвичні на вигляд частинки каменю. Але, на превеликий жаль, не було серед місцевих поміщиків (і поміщиць!) своєї Катерини Скаржинської⁶ та свого Федора Камінського⁷, завдяки яким Полтавщина стала достатньо відомою у колах професійних археологів і краєзнавців...

Територіально с. Красноставка здавна належало до історичної Уманщини. Оскільки територіально історична Уманщина майже рівновіддалена від Дніпра та Південного Бугу, природним було очікувати, що неминуче знайдуться особи, яким наслідки розкопок і висновків археолога В.В. Хвойки, за отриманими результатами та зробленими висновками, виявляться цікавими. Більше того, у тогочасному інтелек-

⁴ Куньч З.Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. С. 40.

⁵ Черняков І.Т., Абашина Н.С. Хвойка Вікентій В'ячеславович. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2013. Т. 10: Т-Я. С. 365.

⁶ Сергієнко Д.В. Меценатське подвижництво Катерини Скаржинської (1852-1932). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. Вип. 43. С. 151-154.

⁷ Юренко С.П. Камінський Федір Іванович. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2007. Т. 4: Ка-Ком. С. 49.

туальному середовищі провінційної Умані вже виокремилася група освічених гуманітаріїв, для яких давня історія краю, її матеріальне підтвердження завдяки знахідкам і зібраним матеріалам, складала безумовну цінність та інтерес.

Як уявляється нині, Гурток любителів старовини, що організаційно склався у 1906 р., виник через послаблення заборон і цензури у зв'язку з подіями 1905 р. та маніфестом російського імператора як їх причинно обумовленим наслідком. Є підстави вважати, що Гурток формувався завдяки послідовній позиції та діяльності вчителя Уманської чоловічої гімназії Данила Михайловича Щербаківського (1877-1927)⁸. Він – випускник історико-філологічного факультету Університету св. Володимира (1901), учень відомого українського вченого В.Б. Антоновича⁹.

До вчителювання в Уманській чоловічій гімназії Д.М. Щербаківський уже мав досвід ведення розкопок у різних частинах України, вивчав здобуті матеріали, у зв'язку з цим розумівся на проблемах археології й етнографії. Очевидно, що результати пошуково-дослідницької діяльності гуртківців на Уманщині щодо організації краєзнавчого музею мали важливе значення, набули ознак підтвердження тягlosti виникнення й істотного розвитку її в культурно-етнографічному сенсі. Більше того, вони стали реальним підтвердженням матеріального наповнення її історії. Це й зрозуміло, оскільки члени гуртка до моменту відкриття музею у 1917 р. зібрали значну кількість стародавніх речей, декоративних розписів, предметів побуту та передали їх для загального користування. Однак, ще в 1910 р. етнограф Д.М. Щербаківський – знаний фахівець з історії краю – на запрошення Київського історичного музею почав працювати завідувачем етнографічного та історико-побутового відділу.

Тим часом новостворений Уманський краєзнавчий музей через брак професійно підготовлених кадрів доволі складно долав початковий етап, давався взнаки і брак постійного приміщення. Першим директором музею було призначено випускника історичного факультету Університету св. Володимира (1917) П.П. Курінного (1894-1972), але й він у березні 1923 р. був запрошений на працю до Києва, куди переїхав у середині липня 1924 р.¹⁰. Тут П.П. Курінний став членом Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК).

Ситуація щодо організації роботи новоствореного Уманського соціально-історичного музею, зокрема щодо його дослідницької складової, змінилася на краще з 1924 р, коли на посаду директора призначили Б.П. Безвенглінського (1893 – ?), геолога за освітою (закінчив у 1917 р. природниче відділення фізико-математичного факультету Університету св. Володимира)¹¹. Саме він зміг, у зв'язку зі специфікою здобутих знань, істотно активізувати польові дослідження. Володіючи з періоду навчання попередніми відомостями щодо наявності трипільських поселень на території України й, зокрема, Уманщини в її південно-західному куті, організував низку наукових поїздок територією Уманської округи.

⁸ Білокінь С.І. Щербаківський Данило Михайлович. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2013. Т. 10: Т-Я. С. 682-683.

⁹ Кіян О.І. Життєвий та творчий шлях В.Б. Антоновича. *Український історичний журнал*. 1991. № 2. С. 64-76.

¹⁰ Зозуля А.М. Науково-організаційна діяльність вітчизняного історика Петра Курінного (1929-ті – початок 1940-х рр.). *Історія науки і біографістика*. 2016. № 2. URL: <http://inb.dnsgb.com.ua/2016-2/index.html>

¹¹ *Енциклопедія Трипільської цивілізації*: в 2 т. Голова редкол. Л.М. Новохатько. Київ: ТОВ «Укр-поліграфмедіа», 2004. Т. 2. Київ, 2004. С. 37.

Директор музею Б.П. Безвенглінський і співробітник цього ж музею М.К. Якимович влітку 1927 р. вперше виїхали на археологічну рекогносцировку до с. Красноставка, передбачаючи оглянути декілька місць. Перша поїздка виявилася вдалою. Після огляду місцевості «...на південно-західній частині села, на мисі, обмеженому річками Конела та Руда», виявили рештки кераміки, яка для обох становила професійний інтерес¹².

Фактична участь М.К. Якимовича, сприйнятого нами досить досвідченим археологом-трипільським, у розвідці трипільського поселення Красноставка підтверджується наступним: «Уже в 1906-1908 рр. досліджував поселення трипільської культури Стара Буда на Черкащині. За два роки розкопав залишки семи площадок... Власноручно займався реставрацією знайденої кераміки, котра була передана до Імператорського Ермітажу. У 20-і роки [XX ст.] проводив археологічні розвідки на Уманщині, виявив поселення трипільської культури»¹³.

Надсилання археологічних артефактів до зібрань Ермітажу бачиться характерним, зважаючи на множину чинників, що існували у науковому середовищі Російської імперії. Серед них факт депонування знахідок до колекцій для М.К. Якимовича означав відповідний рівень визнання у наукових колах.

Наступного року трипільське поселення Красноставка, як стверджує спеціальна література, знову «...досліджувалось Б.П. Безвенглінським (1928)...», на цей раз самотійно¹⁴. Ця поїздка сприйнята істотним кроком уперед, оскільки він провів вивчення, заклавши розвідувальні шурфи за певною схемою та виявив приблизні контури поселення. Уже пізніше, а саме він, «...в 30-ті рр. [XX ст.] – учасник Трипільської експедиції Інституту археології АН УРСР на Київщині (тепер – Черкаська обл.)...»¹⁵. Розкопки, як відомо, проводилися на Уманщині. На превеликий жаль, не збереглися довоєнні каталоги Уманського краєзнавчого музею, тому особистий внесок вченого-археолога підтвердити немає змоги.

Наявність в Ермітажі (Ленінград, нині Санкт-Петербург. – *Авт.*) археологічних артефактів із розкопок поселень трипільської культури не залишилася поза увагою науковців Державної академії історії матеріальної культури (Ленінград). Її співробітник Є.Ю. Кричевський (1910-1942), уродженець м. Санкт-Петербург, закінчив Ленінградський ун-т (1930), також брав участь у роботі Трипільської археологічної експедиції¹⁶. Зокрема, у 1940 р. продовжив розкопки трипільського поселення Красноставка, закладаючи траншеї по його території, оскільки уманський археолог Б.П. Безвенглінський попередньо визначив площу розвідувальними шурфами. Важливо підкреслити, що знайдені археологом Є.Ю. Кричевським матеріальні свідчення про трипільське поселення (рештки керамічних виробів з монохромним розписом і вдавленим (вдушеним) орнаментом, антропоморфні та зооморфні фігурки) відправлено до Ермітажу. Тому вбачаються підстави стверджувати, що перед початком нацистсько-радянської війни Ермітаж володів певним блоком археологічних артефактів із розкопок трипільських поселень Черкащини та Красноставки, зокрема.

Тож Ермітаж, як один з найбільших художніх і культурно-історичних музеїв світу,

¹² Ibid. С. 262.

¹³ Ibid. С. 632.

¹⁴ Вихристюк М.В. Безвенглінський Борис Петрович. *Енциклопедія сучасної України*. Київ, 2003. Т. 2. Б-Біо. С. 632.

¹⁵ Енциклопедія Трипільської цивілізації... Т. 2. С. 370.

¹⁶ Ibid. С. 266.

відзначався, серед іншого, істотними колекціями археологічних артефактів, зокрема тими, котрі стосуються трипільської культури, у т. ч. й походженням з трипільського поселення Красноставка. Зрозуміло, що професійні вчені-археологи мали змогу працювати з ними. Ознайомлення з фондами дозволило знаній згодом археологині Т.Д. Белановській (1918-2010), учениці Т.С. Пассек, після їхнього системного опрацювання та участі протягом 1950-х рр. в експедиціях з дослідження трипільських поселень, підготувати окрему публікацію про трипільське поселення Красноставка¹⁷. У цілому «...роботи Т.Д. Белановської щодо трипільської археології пов'язані з вивченням, інтерпретацією та публікацією матеріалів ранньотрипільських поселень Красноставка та Лука-Устинська...»¹⁸. (Трипільське поселення Лука-Устинська знаходиться на південь від с. Устя Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. – *Авт.*).

Німецько-радянська війна 1941-1945 рр. завдала непоправних збитків щодо археологічних артефактів, зібраних у колекціях Уманського краєзнавчого музею. Виявилося, що з музею було вивезено лише пам'яток трипільської культури більше 2 тис. одиниць зберігання. На сайті Уманського краєзнавчого музею розміщено відомості стосовно долі колекцій музею у період війни.

Відзначимо, що вже 9 серпня 1945 р. за ініціативи Інституту археології АН УРСР спільно з Інститутом історії матеріальної культури АН СРСР і Центральним історичним музеєм (м. Київ) офіційно розпочала свою роботу Пороська первісна експедиція (ПорАЕ), одним із перших завдань якої став пошук «поселень трипільської культури» у Канівському Подніпров'ї.

Загалом, в силу різних причин, починаючи від 1940 р., більше п'ятнадцяти років трипільське поселення Красноставка було поза увагою як українських, так і союзних археологічних експедицій. Лише з організацією роботи Правобережної первісної експедиції та переміщенням пошуків у північно-західному напрямі починається інтенсивне вивчення трипільських пам'яток у Буго-Дніпровському межиріччі. Керувала нею досвідчена археологиня О.В. Цвек (1931 р. н., закінчила історичний факультет КДУ, 1959 р., спеціалізація-археологія – *Авт.*). «Під її керівництвом Правобережною первісною експедицією Інституту археології (1969-1988 рр.) розкопано та обстежено близько тридцяти трипільських пам'яток у Побужжі та Буго-Дніпровському межиріччі. Це – ...трипільські поселення Зарубинці, Зюбриха, Копіювата, Гребля, Владиславчик, Красноставка, Миколаївка, Семенівка, Христинівка, Чижівка і Харківка (1974-1975 рр.)»¹⁹. Зазначене дозволяє зробити обґрунтоване припущення про достатньо довгу тяглість існування згаданих поселень, у т. ч. й Красноставки. Варто наголосити, що загальна дислокація вказаних населених пунктів, починаючи з Харківки, територіально близька до Красноставки. Водночас, на думку автора, умовна лінія, проведена від села Харківка до Красноставки, далі через села Греблю, Копієвату у напрямі на Зарубинці, дасть загальну спрямованість на північ, аж до північної межі поширення трипільських поселень на правих притоках річки Прип'ять. Це може свідчити про напрям подальшого розселення трипільської спільноти цього регіону.

Наукові публікації засвідчують, що саме в 1974 р. О.В. Цвек провела силами експедиції Інституту археології АН УРСР додаткові ґрунтовні розкопки трипільського поселення Красноставка шляхом відкриття великих площ. У результаті проведених

¹⁷ Белановская Т.Д. Указ. раб. С. 31-39.

¹⁸ Енциклопедія Трипільської цивілізації... Т. 2. С. 45.

¹⁹ Овчинников Е.В. Олена Василівна Цвек – піввіку в археології. *Археологія*. 2011. № 4. С. 137.

робіт було встановлено, що вказане трипільське поселення розташовувалося на площі близько 5 га, а житла знаходилися на відстані 20-25 м одне від одного по вигину мису на злитті річок Конела та Руда. Виявилось також, що у поселенні існували житла двох типів. Перший – землянки з овальними краями – були заглиблені в землю. Другий – наземні глинобитні будинки як свідчення більш високої організації в їхній будові та більш досконалого вирішення внутрішнього простору.

На території проведення розкопок також знайдено велику кількість кераміки, представлену домашнім посудом і різними антропоморфними статуетками. Окрім того, серед знахідок, у результаті проведеного порівняльного аналізу, виокремлено керамічні вироби, що їх імпортовано з поселень культури Кукутень (Румунія). На думку дослідниці, вони переконливо свідчать про товарообмін між поселеннями як явище у просторі та часі. «Саме за «імпортами» Олена Василівна простежує тісні контакти Трипілля з населенням Південно-Східної та Центральної Європи, які й надали яскравих самотніх рис об'єднанню населення «східного ареалу» Трипілля» – так у пізнішому часі оцінив відкриття дослідницею через керамічні вироби зв'язки з культурами Європи український археолог Е.В. Овчинников²⁰.

Саме порівняльно-аналітичний метод вивчення матеріалів археологічних розвідок дозволив О.В. Цвек обґрунтовано твердити, що поселення є епонімним для пам'яток типу Красноставки, тому вона використала визначення «типу Красноставки» при ідентифікації результатів розкопок трипільських поселень Гребля (Христинівський р-н) та Подібна (Маньківський р-н, обидва – Черкаської обл. – *Авт.*).

Питання трипільських поселень, життя та виробничої діяльності продовжують викликати наукову зацікавленість наступних поколінь вчених-трипіллязнавців. Адже відомо, що існує потужний масив знань, що дозволяє вченому-археологу, який професійно оперує ними у знаньєвому просторі трипільської культури, здійснити аналітико-синтетичне узагальнення на базі проведеного порівняльного аналізу двох землеробських культур різних континентів. Мова про культурні комплекси Яншао (Азія) і Трипілля-Кукутень (Європа) як суспільства давніх хліборобів, що мали різну локалізацію, але хронологічно однорідні в існуванні. Важливо відзначити, що М.Ю. Відейко виявив спільне та відмінне в існуванні великих поселень: їх укріпленість, наявність значних громадських споруд – оцінені як осередки ремісничого виробництва (очевидний поділ праці?)²¹. Важливо зауважити, що вчений зацентрував увагу на подальшій дивергенції у часі та просторі великих поселень як прото-міст: Яншао до урбоцивілізації, а Трипілля-Кукутень – розширення ареалу поселень.

Дослідниця М. Лобанова, вивчаючи епонімне трипільського поселення Сабатинівка, на основі матеріалів наукового архіву Одеського археологічного музею, проводить думку про те, що планиграфія поселення має принципове значення. Найперше, для визначення розмірів поселення²². Крім того, нею зроблено спробу визначення об'єктів на сітці квадратів та проведено їх культурну ідентифікацію. На наш погляд, пошук подібних матеріалів у музеї Київської області (до 1954 р.) та науковому архіві ІА НАН України дозволив би істотно розширити уявлення про історію дослідження трипільського поселення Красноставка як епонімного.

²⁰ Ibid. С. 139.

²¹ Відейко М. Від Яншао до Трипілля: розвиток суспільств давніх хліборобів у V-IV тис. до н.е. *Емінак*: науковий щоквартальник. 2020. № 1 (29). С. 230-238.

²² Лобанова М. Планиграфия трипольского поселения Сабатиновка по материалам раскопок 1938-1939 гг. *Емінак*: науковий щоквартальник. 2020. № 1 (29). С. 277-291.

На нашу думку, значний інтерес з погляду розуміння глибокого проникнення у суть процесу виготовлення керамічних виробів становить стаття, котра стосується дослідження гончарського комплексу «Сім'я гончара»²³. Його унікальність у тому, що він мав житлову та виробничу частини. Важливим є встановлення періодичності роботи комплексу, як і запропонований авторами процес удосконалення горнів. Варто підкреслити, що є генезисна спорідненість тексту статті з відомостями про музей-садибу гончарської родини Пошивайлів як основу Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішні (Полтавська обл.). Відомості про горни для випалення керамічних виробів у наявних матеріалах про трипільське поселення Красноставка відсутні, очевидно, це пов'язано із напрямом його тогочасних досліджень.

Стаття Н. Бурдо, як бачиться, стосується внутрішнього світу трипільців, наповнення його ідеологічних уявлень²⁴. Керамічні прясла –тягарці для веретен, що підтримуюче забезпечували рівномірність обертання веретен – мають смислове навантаження завдяки наявним на них зображенням. Наведені у статті зображення дають уявлення про поступове ускладнення рисунків на пряслах. Нестохастичний підхід дослідниці до порівняльного аналізу прясел від виявлених Г. Шліманом до знайдених у поселеннях Трипілля, а також піктографічних зображень на окремих з них групі, дозволив дослідниці стверджувати про оригінальність знакових систем керамічних прясел культури Трипілля С II. Очевидна віддаленість дослідженого наукового факту у часі та просторі, оскільки стосовно трипільського поселення Красноставка (В II) відсутні відомості про керамічні прясла.

У статті О. Секерської розкрито конкретні питання ролі та місця тваринництва, полювання у цілорічному господарському циклі життя мешканців трипільського поселення Березівська ГЕС (етап В I), що бачиться досить важливим для розуміння трипільської культури як землеробської²⁵. На основі остеологічного аналізу дослідниці визначила видовий склад тваринного світу околиць трипільського поселення Березівська ГЕС (Гайворонський р-н, Кіровоградська обл.). Виявлені факти та зроблені висновки дозволили встановити, що основними заняттями мешканців поселення на той час залишалися землеробство, тваринництво та збиральництво. Тваринництво, як утримання домашньої худоби, мало стійлово-пасовищний характер, що дозволяло отримувати м'ясо, молоко та шкіри. Мисливство було промислом, давало м'ясо та хутро. Частина висновків щодо трипільських поселень Березівська ГЕС і Красноставка співпали.

Висновки. Викладення відповідних відомостей про історію дослідження трипільського поселення Красноставка (етап В II) у часово-просторовому континуумі, вивчення та систематизація виявлених артефактів завдяки проведеному порівняльному аналізу дають підстави висловити кілька узагальнень. Найперше – висновок про епонімність трипільського поселення Красноставка на основі матеріальних об'єктів, виявлених у ньому. Важливим відкриттям стало твердження, ґрунтоване на

²³ Корвин-Пиотровский А., Овчинников Э. Производственные объекты комплекса «Семья гончара» на трипольском поселении Тальянки. *Емінак: науковий щоквартальник*. 2020. № 1 (29). С. 254-276.

²⁴ Бурдо Н. Знакові системи керамічних прясел Трипілля. *Емінак: науковий щоквартальник*. 2020. № 1 (29). С. 239-253.

²⁵ Секерська О. Археозоологічний комплекс і модель тваринництва та полювання мешканців трипільського поселення «Березівська ГЕС». *Емінак: науковий щоквартальник*. 2020. № 1 (29). С. 292-303.

виявлених артефактах кераміки, про наявність міжкультурних зв'язків, зокрема, з культурою Кукутень (Румунія). Крім того, при розкопках трипільських поселень, розташованих на північ-північний захід, виявлено подібність віднайдених залишків кераміки, що може служити підтвердженням їхнього поширення у згаданому напрямі.

У перспективі науковий пошук варто зосередити на віднайдені матеріалів для порівняльного аналізу та зіставлення результатів вивчення трипільського поселення Красноставка з найновішими даними.

Очевидним є порушення питання про встановлення у відповідності до чинного законодавства охоронних меж трипільського поселення Красноставка з метою запобігання його руйнування, оскільки нині ведеться видобування піску поряд з територією поселення.

REFERENCES

- Belanovskaia, T.D.** (1957). Tripol'skoe poseleniye Krasnostavka [Trypillia's settlement Krasnostavka]. *Kratkie soobshcheniia Instituta istorii materialnoi kultury*, 69, 31-39 [in Russian].
- Bilokin', S.I.** (2013). Scherbakivskiy Danylo Mykhailovych [Scherbakivskiy Danylo Mykhailovych], In: **Smolii, V.A.** (Ed.). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the History of Ukraine]. (Vol. 10, p. 682-683). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Burdo, N.** (2020). Znakovi systemy keramichnykh priasel Trypillia [The Signs System of Trypillia Ceramic Spindle Whorls]. *Eminak*, 1 (29), 239-253 [in Ukrainian].
- Chernikov, I.T. & Abashyna, N.S.** (2013). Khvoika Vikentiy Viacheslavovych [Khvoika Vikentiy Viacheslavovych]. In: **Smolii, V.A.** (Ed.). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the History of Ukraine]. (Vol. 10, p. 365-366). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Kiian, O.I.** (1991). Zhyttievyy ta tvorchyy shliakh V.B. Antonovycha [Life and career of V.B. Antonovych]. *Ukrainian Historical Journal*, 2, 64-76 [in Ukrainian].
- Korvin-Piotrovskii, A. & Ovchinnikov, E.** (2020). Proizvodstvennyie obiekty kompleksa «Semya gonchara» na tripol'skom poseleniyi Talianki [Production Facilities of the «Potter's Family» Complex at Trypillia Settlement of Talianki]. *Eminak*, 1 (29), 254-276 [in Russian].
- Kun'ch, Z.Y.** (2005). *Universalnii slovnyk ukrainskoi movy* [Universal Dictionary of the Ukrainian Language]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
- Lobanova, M.** (2020). Planigrafiya tripolskogo poseleniya Sabatinovka po materialam raskopok 1938-1939 gg. [The Planigraphy of Trypillia Settlement of Sabatynivka-1 Based on Excavations Materials of 1938-1939]. *Eminak*, 1 (29), 277-291 [in Russian].
- Ovchinnikov, E.V.** (2011). Olena Vasylivna Tsvek – pivviku v arkeolohii [Olena Vasylivna Tsvek – half a century in archeology]. *Archeology*, 4, 137-139 [in Ukrainian].
- Sekerska, O.** (2020). Arkeozoolohichnyi kompleks i model tvarynytstva ta poliuvannia meshkantsiv trypils'koho poselennia «Berezivska HES» [Archeozoological complex and model of animal husbandry of the inhabitants from the Trypillian settlement «Berezovska GES»]. *Eminak*, 1 (29), 292-303 [in Ukrainian].
- Sergienko, D.V.** (2015). Metsenats'ke podvyzhnytstvo Kateryny Skarzhynskoi (1852-1932) [Patronage of Kateryna Skarzhynska (1852-1932)]. *Scientific works of the historical faculty of Zaporizhia National University*, 43, 151-154 [in Ukrainian].
- Novokhat'ko, L.M.** (Ed.) (2004). *Entsyklopediia Trypils'koi tsyvilizatsii* [Encyclopedia of Trypillia civilization]. 2 volumes Kyiv: LLC Ukrpoligrafmedia [in Ukrainian].
- Videiko, M.** (2020). Vid Yangshao do Trypillia: rozvytok suspilstv davnykh khliborobiv u V-IV tys. do n.e. [From Yangshao to Trypillia: the Development of Early Agricultural Societies in the 5th-4th Millennium BCE]. *Eminak*, 1 (29), 230-238 [in Ukrainian].
- Vykhrystiuk, M.V.** (2003). Bezvenhlynskyi Borys Petrovych [Bezvenhlynskyi Borys Petrovych]. In: *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of modern Ukraine]. (Vol. 2, p. 632). Kyiv [in Ukrainian].
- Yurenko, S.P.** (2007). Kamynskiy Fedir Ivanovych [Kamynskiy Fedir Ivanovych]. In: **Smolii, V.A.** (Ed.). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the History of Ukraine]. (Vol. 4, p. 49). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Zozulia, A.M.** (2016). Naukovo-orhanizatsiina diialnist vitchyznianoho istoryka Petra Kurinnoho (1929-ti – pochatok 1940-kh rr.) [Scientific and organizational activity of the domestic historian Peter

Kuriny (1929s – early 1940s)]. *Istoriia nauky i biohrafistyka*, 2. Retrieved from <http://inb.dnsgb.com.ua/2016-2/index.html>

Maria Rohozha

(Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

e-mail: rohozhamm@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9545-830X>

Trypillia Settlement Krasnostavka: to the History of Discovery and Study

The discovery of Trypillia settlement Krasnostavka was an inevitable result of quantitative and qualitative processes that continued and continue to take place in Ukrainian archeology. Its progressive development, accumulation of facts, their interpretation, and generalization with the subsequent publication of the results are perceived objectively by the existing reality.

The discovery of Trypillia settlement Krasnostavka resulted from the activity of appropriately trained specialists acquainted with the published results of the first discoveries of Trypillia culture settlements, in particular, the peculiarities of its localization. Therefore, knowledge of the geography of Uman region, the peculiarities of the territory, the watercourse of rivers significantly contributed to the formation of a network of natural objects as probable loci for exploration to find settlements of Trypillia culture on its historical territories.

The initiators of the reconnaissance trips were the employees of the Uman Museum of Local Lore. It was they who first discovered the cape at the confluence of the rivers Ruda and Konela, where they found signs typical of the settlements of Trypillia. Typical ceramic fragments and other material evidence of the existence of the settlement there were found. It should be noted that one of the participants of the trip (M.K. Yakymovych) already had experience in excavating Trypillia settlements in Kyiv region, which ultimately contributed to the effectiveness of the trip.

Next trips when the prospect holes were sunk not only confirmed the existence of the settlement locus and its approximate boundaries, they provided significant findings. Some of the found artifacts were given to the Uman Museum of Local Lore, the others – to the storage rooms of the Hermitage.

In the postwar period, Leningrad archaeologist T.D. Belanovskaia after getting acquainted with Ukrainian archeological artifacts in the Hermitage's assemblages, continued, among other things, studying, interpreting and publishing the results, and finally established the links between the pottery of Trypillia settlements of Krasnostavka and Luka-Ustynska (now Khmelnytskyi region).

The most thoroughly and consistently Trypillia settlement Krasnostavka and similar loci were studied by the well-known Kyiv archaeologist O.V. Tsvek, who during the 70s – 80s of the 20th century sequentially studied the southwestern part of the present Cherkasy region. She disclosed the eponymy of Trypillia settlement of Krasnostavka in relation to the later discovered loci of settlements based on the similarity of the found pottery artifacts. In addition, she found out the *imports* of pottery from the settlements of Cucuteni culture (Moldova) and traced the similarity of pottery in the north and northwest.

Keywords: archeology, Krasnostavka, Trypillia culture, Eneolithic, history of archeology, archeological studies

Надійшла до редакції / Received: 12.08.2020

Схвалено до друку / Accepted: 29.12.2020